

અસ્વીકરણ: સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદિત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઈ શકશે નહિ. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

DISCLAIMER: The translated judgment in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgment shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.

=====

વીરચી અમ્મલ

વિરુદ્ધ

સિનિયામલ

ઓક્ટોબર ૧૯, ૨૦૦૧

[આર. પી. સેઠી અને શિવરાજ વી. પાટીલ, ન્યાયમૂર્તિ]

સિવિલ પ્રોસિજર કોડ, ૧૯૦૮: કલમ ૧૦૦.

બીજી અપીલ-ઉચ્ચ અદાલતની સત્તા-બીજી અપીલને ધ્યાનમાં લેવાની પૂર્વશરત-કાયદાનો નોંધપાત્ર પ્રશ્ન-શું છે.

વિશિષ્ટ પાલન માટે દાવો-ટ્રાયલ કોર્ટ દ્વારા હુકમનામું-અપીલ કોર્ટ દ્વારા સમર્થન-બંને અદાલતોએ એવું માનીને કે તે સમય કરારનો સાર નથી-તે શોધવું કે વાદી હંમેશા તેના કાર્યના ભાગને પરિપૂર્ણ કરવા માટે તૈયાર અને ઈચ્છુક હતી-બંને અદાલતો દ્વારા શોધવું કે વાદી દ્વારા વાજબી સમયની અંદર કાર્યવાહી શરૂ કરવામાં આવી હતી-બીજી અપીલ-હાઈકોર્ટ દ્વારા ઘડવામાં આવેલ પ્રશ્ન-વાદી કરારના તેના ભાગનું પાલન કરવા તૈયાર છે કે કેમ-કાયદાનો

નોંધપાત્ર પ્રશ્ન નહીં-બીજી અપીલમાં હાઈકોર્ટ દ્વારા ખતેલ પહોંચાડવામાં આવેલી હકીકતનો નિષ્કર્ષ વાજબી ઠેરવવામાં આવ્યો ન હતો.

કરારનો સમય કરારનો સાર નથી-વાદીએ વાજબી સમયની અંદર અદાલતનો સંપર્ક કરવો જોઈએ.

શબ્દો અને વાક્યો:

'વાજબી' -નો અર્થ

અપીલકર્તા-વાદીએ પ્રતિવાદી-પ્રતિવાદી સાથે ૧૬.૩.૧૯૮૦ ના રોજ વેચવાનો કરાર કર્યો હતો. કરારનો સાર સમય ન હોવા છતાં પક્ષો ૧૫.૬.૧૯૮૦ દ્વારા વેચાણ પૂર્ણ કરવા સંમત થયા હતા. સામાવાળા-પ્રતિવાદી કરારની શરતોનું પાલન કરવામાં અને વેચાણ કરારને અમલમાં મૂકવામાં નિષ્ફળ ગયા પછી અપીલકર્તા-વાદીએ વિશિષ્ટ પાલન માટે દાવો દાખલ કર્યો હતો. ટ્રાયલ કોર્ટે દાવાનો ચુકાદો આપ્યો અને પ્રતિવાદી-પ્રતિવાદી દ્વારા દાખલ કરવામાં આવેલી પ્રથમ અપીલને ફગાવી દેવામાં આવી હતી. ટ્રાયલ કોર્ટ તેમજ ફર્સ્ટ એપેલેટ કોર્ટ એવું માન્યું હતું કે સમય એ કરારનો સાર નથી અને અપીલકર્તા-વાદીએ સ્વેચ્છાએ કરારનો ત્યાગ કર્યો નથી અને કરારના પોતાના ભાગનું પાલન કરવા માટે હંમેશા તૈયાર અને ઈચ્છુક છે. રેકૉર્ડ પરના પુરાવાના આધારે આ બંને અદાલતોએ એવું પણ શોધી કાઢ્યું હતું કે અપીલકર્તા-વાદી દ્વારા વાજબી સમયની અંદર કાનૂની કાર્યવાહી શરૂ કરવામાં આવી હતી. બીજી અપીલમાં ઉચ્ચ અદાલતે નીચેની અદાલતોના તથ્યોના સહવર્તી તારણોને રદ કર્યા હતા. તેના દ્વારા ઘડવામાં આવેલા કાયદાના નોંધપાત્ર પ્રશ્ન એટલે કે કેસના સંજોગોમાં વાદીએ સ્થાપિત કર્યું

હતું કે તે કરારના પોતાના ભાગનું પાલન કરવા માટે તૈયાર અને તૈયાર છે કે કેમ તેનો જવાબ નકારમાં આપવામાં આવ્યો હતો. આથી આ અપીલ કરવામાં આવી છે.

અપીલને મંજૂરી આપવી અને હાઈકોર્ટના વિવાદિત ચુકાદાને રદ કરીને, કોર્ટે

ઠરાવ્યું: ૧. વિવાદિત ચુકાદો કાયદાની સ્થાયી જોગવાઈઓ વિરુદ્ધ હોવાથી તે ટકાઉ નથી. સિવિલ પ્રોસિજર કોડ, ૧૯૦૮ની કલમ ૧૦૦માં ૧૯૭૬માં સુધારો કરવામાં આવ્યો હતો, જે ઉચ્ચ અદાલતને બીજી અપીલ ત્યારે જ સ્વીકારવી ફરજિયાત બનાવે છે જ્યારે તે સંતુષ્ટ હોય કે આ કેસમાં કાયદાનો નોંધપાત્ર પ્રશ્ન સામેલ છે. સુધારાનો ઉદ્દેશ મુકદ્દમાને ઓછો કરવાનો, કુદરતી ન્યાયના સ્વીકૃત સિદ્ધાંતો અનુસાર વાદીને ન્યાયી સુનાવણી આપવાનો, દીવાની દાવાઓ અને કાર્યવાહીનો ઝડપી નિકાલ કરવાનો હતો જેથી ન્યાયમાં વિલંબ ન થાય, જટિલ પ્રક્રિયા ટાળવા માટે, સમુદાયના ગરીબ વર્ગો સાથે ન્યાયી વ્યવહાર સુનિશ્ચિત કરવા અને માત્ર એવા પ્રશ્નો પર બીજી અપીલને પ્રતિબંધિત કરવાનો હતો જે અદાલતો દ્વારા કાયદાના નોંધપાત્ર પ્રશ્ન તરીકે પ્રમાણિત કરવામાં આવે. સુધારા છતાં, સંહિતાની કલમ ૧૦૦ની જોગવાઈઓનું ઉદારતાથી અર્થઘટન કરવામાં આવ્યું છે અને ઉચ્ચ અદાલતોના કેટલાક ન્યાયાધીશો દ્વારા ઉદારતાથી લાગુ કરવામાં આવ્યું છે, જેના પરિણામે કલમ ૧૦૦ના સુધારા દ્વારા હાંસલ કરવાનો હેતુ નિરાશાજનક હોવાનું જણાય છે. સંહિતાની કલમ ૧૦૦ના સુધારા પહેલા પણ, બીજી અપીલમાં હકીકતના સહવર્તી તારણને ખલેલ પહોંચાડી શકાતી ન હતી.

[૪૭૧-ડી-જી]

પારસ નાથ ઠાકુર વિરુદ્ધ શ્રીમતી. મોહની દાસી (મૃત) અને અન્યો, એઆઈઆર (૧૯૫૯) એસસી ૧૨૦૪; શ્રી સિંહા રામાનુજ જીર સ્વામીગલ વિરુદ્ધ શ્રી રંગા રામાનુજ જીર ઉર્ફે એમ્બરમીમર જીર અને અન્યો, એઆઈઆર (૧૯૬૧) એસસી ૧૭૨૦; વી. રામચંદ્ર અચ્ચર અને અન્ય વિરુદ્ધ રામલિંગાની ચેટ્ટિયાર અને અન્ય, એઆઈઆર (૧૯૬૩) એસસી ૩૦૨ અને મદામાંચી રામપ્પા 'અને અન્ય વિરુદ્ધ મુથાલુર બોજપ્પા, એઆઈઆર (૧૯૬૩) એસસી ૧૬૩૩ નો ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો છે.

૨. સદર કેસમાં કાયદાના નોંધપાત્ર પ્રશ્ન તરીકે ઘડવામાં આવેલા કાયદાના પ્રશ્નને કોઈ પણ રીતે કાયદાનો પ્રશ્ન ન કહી શકાય. હકીકતમાં ઘડવામાં આવેલો પ્રશ્ન હકીકતનો પ્રશ્ન હતો. તે સાથે સાથે અપીલકર્તા-વાદીની તરફેણમાં રાખવામાં આવ્યું હતું. તેથી, ઉચ્ચ અદાલતે પુરાવાના મૂલ્યાંકન પર પહોંચેલા નીચેની અદાલતોના તારણો માટે તેના પોતાના તારણોને બદલીને તેને ખલેલ પહોંચાડવાનું વાજબી ન હતું.[૪૭૩-૪]

સર ચુનીલાલ વિરુદ્ધ મહેતા એન્ડ સન્સ લિમિટેડ વિરુદ્ધ સેન્ટ્ર્યુરી સ્પિનિંગ એન્ડ મેન્યુફેક્ચરિંગ કંપની લિમિટેડ, એઆઈઆર (૧૯૬૨) એસસી ૧૩૧૪ અને કોંડીબા દગડુ કદમ વિરુદ્ધ સાવિત્રીબાઈ સોપાન ગુજર અને અન્યો, જેટી (૧૯૯૯) ૩ એસસી ૧૬૩ નો ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો છે.

ભારતીય રિઝર્વ બેંક અને અન્ય વિરુદ્ધ રામકૃષ્ણ ગોવિંદ મોરે, એઆઈઆર (૧૯૭૬) એસસી ૮૩૦, ટાંકવામાં આવ્યું છે.

૩. સદર કેસમાં સમય કરારનો સાર ન હોવાથી, અપીલકર્તા-વાદીએ વાજબી સમયની અંદર કાયદાની અદાલતનો સંપર્ક કરવો જરૂરી હતો. કાયદામાં 'વાજબી' શબ્દનો પ્રથમ અર્થ એ સંજોગોમાં વાજબી થાય છે કે જેના માટે જવાબદાર વ્યક્તિને વાજબી રીતે કામ કરવા માટે કહેવામાં આવે છે તે જાણે છે અથવા વાજબી શું છે તે જાણવું જોઈએ. રેકૉર્ડ પરથી સ્પષ્ટ થાય છે કે અપીલકર્તા-વાદી દ્વારા શરૂ કરવામાં આવેલી કાનૂની કાર્યવાહી ટ્રાયલ કોર્ટ અને પ્રથમ અપીલ કોર્ટ દ્વારા વિલંબ કર્યા વિના અને ચોક્કસપણે વાજબી સમયની અંદર શરૂ કરવામાં આવી હોવાનું યોગ્ય રીતે માનવામાં આવ્યું હતું. બીજી અપીલનો નિકાલ કરતી વખતે પુરાવાની પ્રશંસા પર પહોંચેલા તથ્યોના તારણને ખલેલ પહોંચાડવામાં ઉચ્ચ અદાલત વાજબી ન હતી. [૪૭૪-સી; ૪૭૫-સી]

(શ્રીમતી) ચાંદ રાની (મૃત) કાનૂની પ્રતિનિધિઓ વિરુદ્ધ (શ્રીમતી) કમલ રાની (મૃત) કાનૂની પ્રતિનિધિઓ દ્વારા, (૧૯૯૩) ૧ એસ. સી. સી. ૫૧૯ અને કે. એસ. વિધાનાડમ અને અન્યો વિરુદ્ધ વૈરવન, [૧૯૯૭) ૩ એસ. સી. સી. ૧, નો ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો છે.

સિવિલ અપીલેટ જ્યુરિસડિક્શન: ૧૯૯૭ની સિવિલ અપીલ નંબર ૭૧૮૫.

૧૯૮૩ ના એસ. એ. નંબર ૧૧૬૧ માં મદ્રાસ હાઈકોર્ટના ૯.૮.૯૬ ના ચુકાદા અને આદેશમાંથી.

અપીલકર્તા માટે કે. વી. વિજય કુમાર.

પ્રતિવાદી માટે કે. રામમૂર્તિ, એસ. પ્રસાદ અને પ્રશાંત પબ્લિસ્ટી.

કોર્ટનો ચુકાદો સેથી, જસ્ટિસ દ્વારા આપવામાં આવ્યો હતો.

હકીકતના સમવર્તી તારણોને ઉચ્ચ અદાલત દ્વારા આ અપીલમાં આક્ષેપિત ચુકાદા દ્વારા રદ કરવામાં આવ્યા હતા, જેમાં એવું માનવામાં આવ્યું હતું કે તેના દ્વારા ઘડવામાં આવેલ કાયદાનો કથિત નોંધપાત્ર પ્રશ્ન પ્રતિવાદીની તરફેણમાં સાબિત થયો હતો કારણ કે અપીલકર્તા-વાદીએ સ્થાપિત કર્યું ન હતું કે તે કરારના પોતાના ભાગનું પાલન કરવા માટે તૈયાર હતી. વધુમાં એવું માનવામાં આવ્યું હતું કે ચોક્કસ કામગીરીની રાહત, એક ન્યાયી રાહત હોવાથી, અપીલકર્તાની તરફેણમાં લાગુ કરી શકાતી નથી, જે સાબિત કરવામાં નિષ્ફળ રહી છે કે તેણે પ્રદર્શન કર્યું છે અથવા હંમેશા તૈયાર છે અને પક્ષો વચ્ચે અમલમાં મુકાયેલા કરારની આવશ્યક શરતો કરવા તૈયાર છે.

વર્તમાન અપીલ દાખલ કરવા તરફ દોરી જતી હકીકતો એ છે કે અપીલકર્તાએ પ્રતિવાદી સાથે શરૂઆતમાં ૫.૧.૧૯૮૦ ના રોજ અને ત્યારબાદ ૧૬.૩.૧૯૮૦ ના રોજ ૨૭ સેન્ટની જમીનના સંદર્ભમાં ૨૪,૩૦૦ રૂપિયાની કિંમતે વેચવાનો (આંક A-૨) કરાર કર્યો હતો. કરારના અમલના દિવસે પ્રતિવાદીને ૮,૦૦૦ રૂપિયાની રકમ ચૂકવવામાં આવી હોવાનું કહેવાય છે, જે પક્ષકારો દ્વારા લેખિત અને હસ્તાક્ષર કરવામાં આવી હતી. પ્રતિવાદી વેચાણ દસ્તાવેજને અમલમાં મૂકવામાં નિષ્ફળ જતાં, અપીલકર્તા-વાદીએ તેને નોટિસ આપ્યા પછી કરારના વિશિષ્ટ પાલન માટે દાવો દાખલ કર્યો હતો. તેના લેખિત જવાબમાં પ્રતિવાદીએ સંમતિના અમલ અને ૮,૦૦૦ રૂપિયાની રસીદનો સ્વીકાર કર્યો હતો. જો કે, એવી દલીલ

કરવામાં આવી હતી કે અરજદાર-વાદીએ કરારનો ભંગ કર્યો હતો અને બાકીની રકમ ચૂકવવામાં નિષ્ફળ ગયો હતો, તેથી **વિશિષ્ટ પાલન** માટે તેણીનો દાવો યોગ્ય ન હતો. વધુમાં એવી દલીલ કરવામાં આવી હતી કે સમય એ પક્ષો વચ્ચેના કરારનો સાર છે જે કરારની શરતો પરથી સ્પષ્ટ થાય છે.

પક્ષકારોની દલીલો પર, ટ્રાયલ કોર્ટે નીચેના મુદ્દાઓ તૈયાર કર્યા:

- "૧. શું વાદી હંમેશા તેના કરારના ભાગનું પાલન કરવા માટે તૈયાર અને ઈચ્છુક હતો?
૨. શું સમય કરારનો સાર હતો?
૩. શું વાદીએ સ્વેચ્છાએ કરાર છોડી દીધો?
૪. વાદીને કઈ રાહતનો અધિકાર છે?"

અપીલકર્તા-વાદીની તરફેણમાં તમામ મુદ્દાઓનો નિર્ણય લેતા, ટ્રાયલ કોર્ટે અપીલકર્તા-વાદીને બે અઠવાડિયાની અંદર બાકીની રકમ જમા કરવાની મંજૂરી આપતા દાવાનો આદેશ આપ્યો હતો. પ્રતિવાદીને બાકીની રકમ જમા કરાવવાની તારીખથી બે અઠવાડિયાની અંદર વેચાણ દસ્તાવેજ અમલમાં મૂકવાનો નિર્દેશ આપવામાં આવ્યો હતો. પ્રતિવાદી દ્વારા દાખલ કરવામાં આવેલી પ્રથમ અપીલને મદુરાઈના પ્રથમ વધારાના જિલ્લા ન્યાયાધીશ દ્વારા ૨૫ ઓક્ટોબર, ૧૯૮૨ના રોજ તેમના ચુકાદા દ્વારા ફગાવી દેવામાં આવી હતી. બીજી અપીલમાં, ઉચ્ચ અદાલતે તેને કાયદાનો નોંધપાત્ર પ્રશ્ન ગણાવીને કાયદાના નીચેના પ્રશ્નની રચના કરી હતી:

"શું કેસના સંજોગોમાં, વાદીએ સ્થાપિત કર્યું છે કે તે કરારના પોતાના ભાગનું પાલન કરવા માટે તૈયાર અને તૈયાર છે. "

અમારી સમક્ષ એ સ્વીકારવામાં આવ્યું છે કે બંને હકીકતોની અદાલતોએ તારણ કાઢ્યું હતું કે સમય કરારનો સાર નથી અને અપીલકર્તા-વાદીએ સ્વેચ્છાએ કરારનો ત્યાગ કર્યો નથી અને કરારનો પોતાનો ભાગ નિભાવવા માટે હંમેશા તૈયાર અને ઈચ્છુક છે.

જ્યારે અપીલકર્તા-વાદી વતી હાજર રહેલા વિદ્વાન વકીલે વિનંતી કરી છે કે હાઈકોર્ટનો ચુકાદો સિવિલ પ્રોસિજર કોડની કલમ ૧૦૦ના આદેશની વિરુદ્ધ છે, ત્યારે પ્રતિવાદીના વિદ્વાન વકીલે તેને વિવિધ આધારો પર ન્યાયી ઠેરવવાનો પ્રયાસ કર્યો છે અને અમને એવું માનવા માટે સમજાવ્યા છે કે અપીલકર્તા-વાદી, તથ્યો પર, તે સ્થાપિત કરવામાં નિષ્ફળ રહી હતી કે તે કરારનો પોતાનો ભાગ કરવા માટે તૈયાર અને ઈચ્છુક હતી. એવી દલીલ કરવામાં આવે છે કે સમય કરારનો સાર ન હોવા છતાં, અપીલકર્તા-વાદી વાજબી સમયની અંદર કરારના આધારે તેને પ્રાપ્ત થતા અધિકારોનો અમલ કરવા માટે કાનૂની અને વૈધાનિક જવાબદારી હેઠળ હતી.

સિવિલ પ્રોસિજર કોડની કલમ ૧૦૦ (ત્યારબાદ "કોડ" તરીકે ઓળખવામાં આવે છે) માં ૧૯૭૬ ના એમેન્ડિંગ એક્ટ નંબર ૧૦૪ દ્વારા સુધારો કરવામાં આવ્યો હતો, જે ઉચ્ચ અદાલતને બીજી અપીલને ત્યારે જ સ્વીકારવાનું ફરજિયાત બનાવે છે જ્યારે તે સંતુષ્ટ હોય કે આ કેસમાં કાયદાનો નોંધપાત્ર પ્રશ્ન સામેલ છે. કાયદાના આવા પ્રશ્નને અપીલના મેમોરેન્ડમમાં ચોક્કસપણે જણાવવો પડશે અને નિર્ણય માટે હાઈકોર્ટ દ્વારા તેના ચુકાદામાં ઘડવામાં આવશે. અપીલની સુનાવણી ફક્ત આ રીતે ઘડવામાં આવેલા પ્રશ્ન પર જ થઈ શકે છે, જે

પ્રતિવાદીને એવી દલીલ કરવાની સ્વતંત્રતા આપે છે કે ઉચ્ચ અદાલત સમક્ષના કેસમાં આવા કોઈ પ્રશ્નનો સમાવેશ થતો નથી. આ સુધારા કાયદો વિવિધ કાયદા પંચના અહેવાલોના આધારે રજૂ કરવામાં આવ્યો હતો, જેમાં સિવિલ પ્રોસિજર કોડમાં યોગ્ય જોગવાઈઓ કરવાની ભલામણ કરવામાં આવી હતી, જેનો હેતુ મુકદ્દમાને ઓછો કરવાનો, કુદરતી ન્યાયના સ્વીકૃત સિદ્ધાંતો અનુસાર વાદીને નિષ્પક્ષ સુનાવણી આપવાનો, દીવાની દાવાઓ અને કાર્યવાહીનો ઝડપી નિકાલ કરવાનો હતો જેથી ન્યાયમાં વિલંબ ન થાય, જટિલ પ્રક્રિયા ટાળવા માટે, સમુદાયના ગરીબ વર્ગો સાથે ન્યાયી વ્યવહાર સુનિશ્ચિત કરવા માટે અને માત્ર એવા પ્રશ્નો પર બીજી અપીલને પ્રતિબંધિત કરવા માટે કે જે અદાલતો દ્વારા કાયદાના નોંધપાત્ર પ્રશ્ન તરીકે પ્રમાણિત કરવામાં આવે છે. અમે દુઃખ સાથે નોંધ્યું છે કે સુધારા છતાં, સંહિતાની કલમ ૧૦૦ની જોગવાઈઓનું ઉદારતાથી અર્થઘટન કરવામાં આવ્યું છે અને ઉચ્ચ અદાલતોના કેટલાક ન્યાયાધીશો દ્વારા ઉદારતાથી લાગુ કરવામાં આવ્યું છે, જેના પરિણામે કલમ ૧૦૦ના સુધારા દ્વારા સહઅસ્તિત્વ હાંસલ કરવાનો હેતુ નિરાશાજનક હોવાનું જણાય છે. સંહિતાની કલમ ૧૦૦ના સુધારા પહેલા પણ, બીજી અપીલમાં તથ્યોના સહવર્તી તારણોને ખતેલ પહોંચાડી શકાતી ન હતી. આ અદાલત પારસ નાથ ઠાકુર વિરુદ્ધ શ્રીમતી. મોલુમી દાસી (મૃત) અને અન્યો, એઆઈઆર (૧૯૫૯) એસસી ૧૨૦૪ એ ચુકાદો આપ્યો:

"પ્રિવી કાઉન્સિલની ન્યાયિક સમિતિ અને આ અદાલતના નિર્ણયોની લાંબી શ્રેણી દ્વારા સારી રીતે નક્કી કરવામાં આવ્યું છે કે, ઉચ્ચ અદાલત, બીજી અપીલ પર, હકીકતના પ્રશ્નોમાં જઈ શકતી નથી, જો કે, અદાલતો દ્વારા નોંધાયેલા હકીકતના તારણો ખોટા હોઈ શકે છે. તે નિર્ણયોનો ઉદ્દેશ કરવો જરૂરી નથી. ખરેખર, વાદી-પ્રતિવાદીઓ માટેના વિદ્વાન વકીલે દલીલ કરી ન હતી અને દલીલ કરી ન હતી કે ઉચ્ચ

અદાલત બે અદાલતો દ્વારા એક સાથે નોંધાયેલા હકીકતના તારણો પાછળ જવા માટે સક્ષમ હતી. "

શ્રી સિન્હા રામાનુજ જીર સ્વામીગલ વિરુદ્ધ શ્રી રંગા રામાનુજ જીર ઉર્ફે એમ્બેરમાનાર જીર અને અન્ય, એ. આઈ. આર. (૧૯૬૧) એસ. સી. ૧૭૨૦; વી. રામચંદ્ર અચ્ચર અને અન્ય વિરુદ્ધ રણવલિંગમ ચેટ્ટિયાર અને અન્ય, એ. આઈ. આર. (૧૯૬૩) એસ. સી. ૩૦૨ અને મદામાંચી રામપ્પા અને અન્ય વિરુદ્ધ મુથાલુરુ બોજપ્પા, એ. આઈ. આર. (૧૯૬૩) એસ. સી. ૧૬૩૩માં નોંધાયેલા ચુકાદાઓ સમાન અસર ધરાવે છે. તેના સુધારા પછી, આ અદાલતે વિવિધ ચુકાદાઓમાં એવું માન્યું હતું કે કાયદાના નોંધપાત્ર પ્રશ્નનું અસ્તિત્વ એ ઉચ્ચ અદાલત માટે બીજી અપીલને ધ્યાનમાં લેવાનો અધિકારક્ષેત્ર ધારણ કરવાની પૂર્વશરત છે. સંહિતાની કલમ ૧૦૦માં ઉલ્લેખિત શરતોને કડક રીતે પૂર્ણ કરવી જરૂરી છે અને બીજી અપીલનો નિર્ણય માત્ર ન્યાયી આધારો પર કરી શકાતો નથી. કાયદાનો નોંધપાત્ર પ્રશ્ન શું છે તે અંગે, સર ચુનીલાલ વી. મહેતા એન્ડ સન્સ લિમિટેડ વિરુદ્ધ સેન્ચુરી સ્પિનિંગ એન્ડ મેન્યુફેક્ચરિંગ કંપની લિમિટેડ, એઆઈઆર (૧૯૬૨) એસસી ૧૩૧૪ માં આ અદાલતે ચુકાદો આપ્યો હતો કે:

"આ કેસમાં ઉઠાવવામાં આવેલો કાયદાનો પ્રશ્ન નોંધપાત્ર છે કે કેમ તે નક્કી કરવા માટે યોગ્ય કસોટી, અમારા મતે, તે સામાન્ય જાહેર મહત્વનો છે કે કેમ અથવા તે પક્ષકારોના અધિકારોને સીધી અને નોંધપાત્ર રીતે અસર કરે છે કે કેમ અને જો એમ હોય તો શું તે આ અર્થમાં એક ખુદો પ્રશ્ન છે કે તે આખરે આ અદાલત દ્વારા અથવા પ્રિવી કાઉન્સિલ દ્વારા અથવા ફેડરલ કોર્ટ દ્વારા નક્કી કરવામાં આવ્યો નથી અથવા મુશ્કેલી

અથવા ચર્ચા અથવા વૈકલ્પિક મંતવ્યો માટેના આહ્વાનથી મુક્ત નથી. જો પ્રશ્ન સર્વોચ્ચ અદાલત દ્વારા સમાધાન કરવામાં આવે અથવા પ્રશ્ન નક્કી કરવા માટે લાગુ કરવાના સામાન્ય સિદ્ધાંતો સારી રીતે નક્કી કરવામાં આવે અને તે સિદ્ધાંતોને લાગુ કરવાનો માત્ર એક પ્રશ્ન છે અથવા ઉઠાવવામાં આવેલી અરજી સ્પષ્ટ રીતે વાહિયાત છે તો પ્રશ્ન કાયદાનો નોંધપાત્ર પ્રશ્ન નહીં હોય. "

કોંડીબા દગડુ કદમ વિરુદ્ધ સાવિત્રીબાઈ સોપાન ગુજર અને અન્યો, જે. ટી. ૧૯૯૯
(૩) એસ. સી. ૧૬૩ માં આ અદાલતે ફરીથી આ મામલાના આ પાસા પર વિચાર કર્યો અને ચુકાદો આપ્યો:

"જો નોંધપાત્ર પ્રશ્ન તરીકે ઓળખાતા કાયદાના પ્રશ્નનો નિર્ણય સંબંધિત હાઈકોર્ટની મોટી બેન્ચ દ્વારા અથવા પ્રિવી કાઉન્સિલ દ્વારા અથવા ફેડરલ કોર્ટ દ્વારા અથવા સુપ્રીમ કોર્ટ દ્વારા પહેલેથી જ કરવામાં આવે છે, તો કેસની હકીકતો પર તેની માત્ર ખોટી અરજીને કાયદાનો નોંધપાત્ર પ્રશ્ન ગણવામાં આવશે નહીં. જ્યાં કાયદાના મુદ્દાની દલીલ કરવામાં આવી નથી અથવા કોઈ તથ્યાત્મક સ્વરૂપની ગેરહાજરીમાં પક્ષો વચ્ચે ઉદ્ભવતા હોવાનું જણાય છે, ત્યાં વાદીને બીજી અપીલમાં કાયદાના નોંધપાત્ર પ્રશ્ન તરીકે તે પ્રશ્ન ઉઠાવવાની મંજૂરી આપવી જોઈએ નહીં. હકીકતોની માત્ર પ્રશંસા, દસ્તાવેજ પુરાવા અથવા એન્ટ્રીઓનો અર્થ અને દસ્તાવેજની સામગ્રીને કાયદાનો નોંધપાત્ર પ્રશ્ન ઊભો કરી શકાતી નથી. પરંતુ જ્યાં એવું જોવા મળે છે કે અપીલ અદાલતે અધિકારક્ષેત્ર ધારણ કર્યું છે જે તેમાં નિહિત નથી, તો તેને કાયદાના નોંધપાત્ર પ્રશ્ન તરીકે ગણતી બીજી અપીલમાં તેનો ચુકાદો આપી શકાય છે. જ્યાં પ્રથમ અપીલ

અદાલતે ન્યાયિક રીતે તેની વિવેકબુદ્ધિનો ઉપયોગ કર્યો હોવાનું દર્શાવવામાં આવે છે, ત્યાં તેને કાયદાની અથવા બીજી અપીલમાં દખલગીરીની જરૂર હોય તેવી પ્રક્રિયાની ભૂલ તરીકે ગણી શકાય નહીં. ભારતીય રિઝર્વ બેંક અને અન્ય વિરુદ્ધ રામકૃષ્ણ ગોવિંદ મોરે, એ. આઈ. આર. (૧૯૭૬) એસ. સી. ૮૩૦) માં આ અદાલતે ચુકાદો આપ્યો હતો કે શું ટ્રાયલ કોર્ટ તેના અધિકારક્ષેત્રનો અલગ રીતે ઉપયોગ ન કરવો જોઈએ તે હસ્તક્ષેપને ન્યાયી ઠેરવતા કાયદાનો પ્રશ્ન નથી.”

સદર કેસમાં કાયદાના નોંધપાત્ર પ્રશ્ન તરીકે ઘડવામાં આવેલા કાયદાના પ્રશ્નને કોઈ પણ રીતે કાયદાનો પ્રશ્ન ન કહી શકાય. હકીકતમાં ઘડવામાં આવેલો પ્રશ્ન હકીકતનો પ્રશ્ન છે. માત્ર પુરાવાના મૂલ્યાંકનને કારણે અન્ય દ્રષ્ટિકોણ પણ શક્ય છે કે ઉચ્ચ અદાલત આ પ્રશ્નને કાયદાનો નોંધપાત્ર પ્રશ્ન ગણાવીને અધિકારક્ષેત્ર ધારણ કરી શકે નહીં. આ કેસમાં ટ્રાયલ કોર્ટ દ્વારા ઘડવામાં આવેલ મુદ્દો નંબર ૧ એ હકીકતનો મુદ્દો હતો જે સાથે સાથે અપીલકર્તા-વાદીની તરફેણમાં રાખવામાં આવ્યો હતો અને તે ઉચ્ચ અદાલતને તેના પોતાના તારણોને નીચેની અદાલતોના તારણો સાથે બદલીને તેને ખલેલ પહોંચાડવાનું વાજબી ઠેરવતો ન હતો, જે પુરાવાની પ્રશંસા પર આવ્યો હતો.

જ્યારે, સ્વીકાર્ય રીતે, સમય કરારનો સાર ન હતો, ત્યારે અપીલકર્તા-વાદીએ વાજબી સમયની અંદર કાયદાની અદાલતનો સંપર્ક કરવો જરૂરી હતો. માનનીય અદાલતની બંધારણીય બેન્ચ દ્વારા (શ્રીમતી) ચાંદ રાની (મૃત) કાનૂની પ્રતિનિધિઓ વિરુદ્ધ કમલ રાની (શ્રીમતી) (મૃત) કાનૂની પ્રતિનિધિઓ [૧૯૯૩] ૧ એસ. સી. સી. ૫૧૯ કેસમાં એ ચુકાદો આપ્યો હતો કે સ્થાવર મિલકતના વેચાણના કિસ્સામાં કરારનો સાર સમય છે તેવી કોઈ

ધારણા નથી. જો તે કરારનો સાર ન હોય તો પણ, કોર્ટ અનુમાન લગાવી શકે છે કે જો શરતો (i) કરારની સ્પષ્ટ શરતોમાંથી; (ii) મિલકતની પ્રકૃતિમાંથી; અને (iii) આસપાસના સંજોગોમાંથી, ઉદાહરણ તરીકે, કરાર કરવાનો હેતુ હોય તો તે વાજબી સમયમાં કરવામાં આવશે. રાહત આપવાના હેતુઓ માટે, કેસની તમામ હકીકતો અને સંજોગો પરથી વાજબી સમય નક્કી કરવો પડશે.

કે. એસ. વિધાનદમ અને અન્ય વિરુદ્ધ વૈરાવન, [૧૯૯૭] ૩ એસસીસી ૧ માં આ અદાલતે ચુકાદો આપ્યો હતો:

"જ્યાં સમય કરારનો સાર નથી, ત્યાં પણ વાદીએ કરારનો પોતાનો ભાગ વાજબી સમયની અંદર કરવો જોઈએ અને કરારની સ્પષ્ટ શરતો અને મિલકતની પ્રકૃતિ સહિત આસપાસના તમામ સંજોગોને ધ્યાનમાં રાખીને વાજબી સમય નક્કી કરવો જોઈએ."

"વાજબી" શબ્દ કાયદામાં પ્રથમ સ્થાને છે. જે સંજોગોમાં સંબંધિત વ્યક્તિને વાજબી રીતે કાર્ય કરવા માટે કહેવામાં આવે છે તે સંદર્ભમાં વાજબી અર્થ શું વાજબી હતું તે જાણે છે અથવા જાણવું જોઈએ. "વાજબી" શબ્દની ચોક્કસ વ્યાખ્યા આપવી ગેરવાજબી હોઈ શકે છે. વ્યક્તિના વિચારધારા અને તે જે સમયે અને સંજોગોમાં વિચારે છે તેના આધારે તેના નિષ્કર્ષમાં કારણ બદલાય છે. "તર્ક-સક્ષમ સમય" શબ્દકોષનો અર્થ એ છે કે કોઈ ચોક્કસ કિસ્સામાં કરાર અથવા ફરજ જે જરૂરી છે તે અનુકૂળ રીતે કરવા માટે, સંજોગોમાં, જરૂરી હોય તેટલો સમય હોવો જોઈએ. બીજા શબ્દોમાં કહીએ તો તેનો અર્થ થાય છે જેમ જેમ સંજોગો પરવાનગી આપે છે. લો લેક્સિકોનમાં તેનો અર્થ "વાજબી સમય, કેસના તમામ પરિબલોને

ધ્યાનમાં રાખીને; સામાન્ય સંજોગોમાં વાજબી સમય; સંજોગો પરવાનગી આપે તે જલદી; કરાર માટે જે જરૂરી છે તે કરવા માટે અનુકૂળ રીતે જરૂરી હોય તેટલો સમય; 'સીધા' કરતાં થોડી વધુ લાંબી જગ્યા; કાર્ય અથવા ફરજની પ્રકૃતિ અને હાજર સંજોગોને ધ્યાનમાં રાખીને વાજબી અને યોગ્ય રીતે, અને વ્યાજબી રીતે મંજૂરી આપવામાં આવે અથવા જરૂરી હોય તેટલો સમય; આ બધા લગભગ સમાન વિચાર વ્યક્ત કરે છે".

હાલના કિસ્સામાં પક્ષો દ્વારા ૧૫.૬.૧૯૮૦ ના રોજ વેચાણ પૂર્ણ કરવા માટે સંમત થયા હતા, તે હકીકત હોવા છતાં કે તે સમય કરારનો સાર ન હતો. અપીલકર્તા-વાદીએ પ્રતિવાદીને વેચાણ ખત અમલમાં મૂકવા માટે પત્રો જારી કર્યા હોવાનું કહેવાય છે અને ત્યારબાદ નોટિસ પણ જારી કરી છે. તે વધુ આરોપ મૂકવામાં આવ્યો હતો અને અદાલતો દ્વારા હકીકત સાબિત કરવામાં આવી હતી કે મિલકતની પ્રકૃતિ ભીની જમીન હતી જે સુનાવણી દરમિયાન ચાલુ રહી હતી. અપીલકર્તા-વાદીએ રહેણાંક મકાન બાંધવાના દૃષ્ટિકોણથી જમીન ખરીદવાનો કરાર કર્યો હોવાથી, પ્રતિવાદીએ મિલકતના એક ભાગમાં ટેલિગ્રાફ પોલને દૂર કરવાનું કામ હાથ ધર્યું હતું. ટ્રાયલ તેમજ ફર્સ્ટ એપેલેટ કોર્ટને જાણવા મળ્યું હતું કે કરારના અનુસરણમાં નવેમ્બર, ૧૯૮૦ના પ્રથમ સપ્તાહમાં ઉપરોક્ત થાંભલો દૂર કરવામાં આવ્યો હતો અને અપીલકર્તા-વાદીએ ૧૧.૧૧.૧૯૮૦ ના રોજ નોટિસ (આંક એ-૪) જારી કરીને પ્રતિવાદીને વેચાણ દસ્તાવેજ અમલમાં મૂકવા હાકલ કરી હતી. અપીલકર્તા-વાદીએ દૈનિક અખબારમાં ૧૩.૧૧.૧૯૮૦ ના રોજ એક પ્રકાશન પણ કર્યું હતું જેમાં મોટા પ્રમાણમાં લોકોને પ્રતિવાદીની મિલકત ન ખરીદવાની સૂચના આપવામાં આવી હતી કારણ કે તે અપીલકર્તા-વાદીની તરફેણમાં અમલમાં મૂકાયેલા વેચાણના કરારનો વિષય હતો. કરારની શરતોનું પાલન કરવામાં પ્રતિવાદીની નિષ્ફળતા પર, પત્રો અને નોટિસમાં કરવામાં આવેલી માંગણીઓ પર,

અપીલકર્તા-વાદીએ નવેમ્બર, ૧૯૮૦ના મહિનામાં જ ૧૯૮૦નો ઓ એસ નંબર ૧૨૪૯ દાખલ કર્યો હતો. અપીલકર્તા-વાદી દ્વારા શરૂ કરવામાં આવેલી કાનૂની કાર્યવાહી ટ્રાયલ કોર્ટ અને પ્રથમ અપીલ કોર્ટ દ્વારા વિલંબ કર્યા વિના અને ચોક્કસપણે વાજબી સમયની અંદર શરૂ કરવામાં આવી હોવાનું યોગ્ય રીતે માનવામાં આવ્યું હતું. બીજી અપીલનો નિકાલ કરતી વખતે પુરાવાની પ્રશંસા પર પહોંચેલા તથ્યોના નિષ્કર્ષને ખતેલ પહોંચાડવામાં ઉચ્ચ અદાલત વાજબી ન હતી.

વિવાદિત ચુકાદો કાયદાની સ્થાયી જોગવાઈઓ વિરુદ્ધ હોવાથી તે ટકાઉ નથી. તદનુસાર અપીલને વિવાદિત ચુકાદાને રદ કરીને અને પ્રતિવાદી વિરુદ્ધ અપીલકર્તા-વાદીના દાવાને આદેશ આપતી ટ્રાયલ કોર્ટ અને પ્રથમ અપીલ કોર્ટના ચુકાદાઓને પુનઃસ્થાપિત કરીને મંજૂરી આપવામાં આવે છે. કોઈ ખર્ચ નહીં.

ટી. એન. એ.

અપીલને મંજૂરી આપવામાં આવી.

This judgment has been translated using AI Tool – SUVAS.

=====

અસ્વીકરણ: સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદિત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઈ શકશે નહિ. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

DISCLAIMER: The translated judgment in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgment shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.